

Son' la figlia del cielo

Puccini ooperi "Turandot" kontsertettekanne 27. aprillil

LEO NORMET

Koos 1924. aasta talvekuuga kustus ka GIACOMO PUCCINI elu. Ooperi "TURANDOT" käsikirja lõpuosa jõudis ta ainult skitseerida. Dirigent Arturo Toscanini ettepanekul paluti ta lõpule viia teisel veristliku suuna esindajal Franco Alfanel (kes aastal 1936 kirjutas ka ooperi "Cyrano de Bergerac"). Toscanini, juhatahes ooperi esietendust 26. jürikuu päeval 1926, lõpetas ooperi ettekande orjatar Liù surmastseeniga. Publiku poole pöördus ta sõnadega: "Sellel kohal katkestas surm ooperi kirjutamise, mida maestro ei jõudnud lõpule viia."

AUSTUSAVALDUS PUCCINILE

ei tähendanud Alfano alahindamist; edaspidi hakkas see ju kõlama. Toscanini sai aru — ja mitte ainult tema üksi — et ooperi lõppeski tegeliku peakangelase (siin sõna kangelane tööpoolest sobib) elust lahkumisega. Just Liù oli tõelise armastustunde kehastaja, mis oli surmakartusestki tugevam. Printsess Turandot aga, kes oli julmalt surma saatnud teda kosima tulnud palju kõrgest soost noormehi, sest need ei suutnud lahendada tema antud kolme mõistatust, õigustas oma mõrvu sellega, et ta olevat "la figlia del cielo", seega "taeva tütar".

Kuigi prints Calaf lahendas mõistatused, ei tahtnud Turandot end võidetuks tunnistada ega kuulutada end Calafi omaks. Calaf oma rumalas suuremeelsuses lubas, et kui Turandot saab hommikuks teada tema nime, annab ta oma saatuse tema kätte. Ta ei mõelnudki sellele, et Turandot sundis surma ähvardusel võimalikke nimeteadjaid seda avaldama ja jõudiski Liùni, Calafi andunult armastava orjatarini. Enne piinapingile minemist laulis Liù Turandotile armastuse kõikevõitvast jõust. Ja siis surmas enese.

Nagu oleks saatus ise sööstnud kurguväh-

PUCCINI OOPER "TURANDOT" ESTONIA KONTSERDISAALIS

Juhatas Arvo Volmer, nõtkelt ja täpselt, lastes tunda Puccini muusika väljendusjõudu ja grandioossust. ERSO ja Estonia Teatri ooperikoor tegid rõõmu.

Harri Rospu foto

MUUSIKA AJA JA RUUMI TASAKAALUSTAJANA

Turandoti olemus, nii nagu Puccini teda mägi, vastab tööpoolest idamaades levinud vaatele, et naise valitsus võib ainult halba tuua. (Erandiks sobib poollegendaarne Semiramis, IX saj. enne Kr. elanud assüürlane, kes aitas oma riiki õitsengule viia ja võttis isegi sõjategevusest vapralt osa). Naise õigeks kohustuseks oli poeg sünnitada ja sellepeale saada auväärseks kuninga emaks.

Hiinalikust muusikast, mis hõlmas "Turandoti" partituuris olulise koha, ei puudunud ka nn. rebutute aegade muusika

mõjuvas teise vaatuses esimeses pildis. Hiinalikkuse efekti loovad ka heliornamendid. Turandoti ja Calafi partiides on vähe hiinalikkust: nendes on ülekaalus itaaliaalik pateetika, aga pateetikat kui tõelise armastuse ilmingut ei maksa alati uskuda.

Hiinalikkuse kõrval on Puccini varasemast elavamalt rakendanud XX sajandi muusika väljendusvõtteid: esineb palju polütonaalsust ja uudsemaid kooskõlasid, modaalsust (s.o. vanemate kiriku- ja rahvamuusika helilaadide abiksvõtmist), sealhulgas früügia laadi brutaaalses timukasulaste kooris. On peent orkestrikäsitus, põnevaid

MUUSIKAMAAILMAS

Teresa Berganza valiti Madridi akadeemia liikmeks

Märtsikuul oma 60. sünnipäeva tähistanud maailmakuulus hispaania metsosopran TERESA BERGANZA valiti äsja Madridi Kuningliku Kaunite Kunstide Akadeemia *San Fernando* liikmeks.

Teresa Berganza on esimene naine, kes valitud akadeemiasse selle kahe ja poole sajandises ajaloos. Suurepärane Rossini ja Mozarti interpreet ooperilaval, silmapaistev kontserdilaulja, paljude rahvusvaheliste preemiatega pärjatud kunstnik esines nüüd ka tema akadeemiasse vastuvõtmise puhul "protokollivastaselt" sooloõhtuga, kus esitas hispaania heliloojate laule.

August Everding jääb AIDO presidendiks

Nimekas saksa muusikateatrilavastaja AUGUST EVERDING jääb kuni aastani 1998 Rahvusvahelise Ooperiintendantide Konverentsi (AIDO) presidendiks. Nii ostustas konverents äsja oma kokkutulekul Prahast.

Samas andis konverents oma tänavuse "Fidelio-medali" nimekale tšehhi ooperitegelasele ja muusikaentsüklopedistile **Karel Bermanile**, ühele vähestest ellujäänuist Teise maailmasõja ajal Theresienstadtis koonduslaagri kunstisamblist.

August Everding pani hiljuti maha pealavastaja ameti Baieri Riigiooperis Münchenis. Praegu on ta edasi *Deutschen Bühnenverein*i president ning Müncheni Teatriakadeemia direktor, tegutseb mitmel pool külalislavastajana, samuti Münchenis, on seotud Bayreuthi ülikooli Muusikateatri Uurimisinstituudi, Richard Straussi Fondi jmt. teatrilaste asutustega.

Gustav Mahleri festival

avaldama ja jõudiski Liüni, Calafi andunult armastava orjatarini. Enne piinapingile minemist laulis Liü Turandotile armastuse kõikevõitvast jõust. Ja siis surmas enese.

Nagu oleks saatus ise sööstnud kurguvähki surevat heliloojat kirjutamast ooperile "apoteoosi", kus paadunud mõrvar Turandot, kes järsku kangesti armastama hakkab, ja ohmulikult kergeusklik Calaf, kes samuti liiga kergesti välise ilu peale õnge läks, laulavad armuekstaasis kõrgelekruvitud noote.

Mine tea, kas Puccini, vaimustudes hiinalikust eksootikast ja võimalusest oma meistrikäega ühendada draamat, tragöödiat, rahvalikku koomikat ja eepilisust, tegi ise peaaegu calafiliku vea, uskudes, et antikanangelaste "päikeseline" rõõmulaul suudab unustama panna puhta armastuse hukkumist. Seda enam, Liü karakter oli tema enda väljakujundatud, tema kaudu, Puccini sõnut-si, "kõneles hing".

ANDESTA MU MEESTEVIHA

Muide, ooperi Tallinna kuulajaskond, reaageeriski just selliselt: esimese vaatuse jooksul sai aplause ainult Liü osatäitja **Pille Lill**, teises vaatuses aplodeeriti külalistenorile **Gianfranco Cechele'le**, kolmas suur aplaus lahvas just sellel kohal, kus Toscanini pani dirigendikepi puldile.

"Turandot" on Puccini ainuke ooper, mis erineb kogu tema varasemast, reaalse elu kujutamisele pretendeerivast veristlikust loomingust. (Itaalia ooperiverism, mille tuntumad esindajad on samuti Leoncavallo ja Mascagni, oma kirgedemõllu ja verevalamisega on lausa vastandlik kirjanduslikule verismile, millele on omane lihtne olustikusisus). See tugineb krahv Carlo Gozzi (1720—1806) samanimelisele "tragikoomilisele muinasjutule" ning Schilleri variandile. Gozzi võttis ideid oma tegevuskavade ülesehitamiseks ja vaimutamiseks kust aga meeldis ning oli sealjuures veendunud, et oluline on see, kuidas tema neid kasutab. Ei saa eitada Gozzi keele ja lavaliste situatsioonide graatsilisust, mis ergutas näitlejaid ka improviseerima. Ilusaks näiteks võiks olla ugalaste edukalt etendatud "Armastus kolme apelsini vastu". Turandoti lõpulaused Gozzi juures kõlavad sedasi: "Oh taevas, andesta mu kangekaelne meesteviha ... Võtke teatavaks, head härrased, et armastan teid kõiki(!)"

Schiller tõmbas gozziliku mänglevuse patteetikapintsliga kõvasti üle — Puccini, keda huvitasid eelkõige tavalised situatsioonid, vaatas tekstivohamisest mööda. See oli teada ka libretistidele Giuseppe Adami'le ja Renato Simoni'le.

võttis isegi sõjategevuse vapralt osa. Naiese õigeks kohustuseks oli poeg sünnitada ja sellepeale saada auväärseks kuninga emaks.

Hiinalikust muusikast, mis hõlmas "Turandoti" partituuris olulise koha, ei puudunud ka nn. rahutute aegade muusika. Trummid pidid mõjuma äikesena, gongid — väljusähvatustena, tantsu- ja lauluviisidest pidi hädahüüdedki läbi kostma. Nii tasakaalutuks muutub muusika vääritute valitsejate, äärmuslike elamuste otsijate ajal. Segasuse suurenedes ärritub rahvas. Ebakindlana on näidatud ka ooperi rahvahulka. Esimeses vaatuses oodatakse kuutõusu.

Muusika on poeetiline, ent selle pikantse harmooniaga nokturnilise tagapõhi on üsna sünge: kuu tõustes igatsetakse näha, kuidas timukas lõpetab Turandoti uue ohvri, noore Persia printsi elu. Kui prints teel tapalavale nähtavale ilmub, helditakse kohe ja hakatakse talle — muidugi tagajärjetult — armuandmist paluma. (Leinamuusikas on kasutatud araabia rahvaste lemmikintervalli — suurendatud sekundit.) Kui Liü on Calafi nime teadjana Turandoti ees, nõuab rahvahulk tema piinapingile viimist. Vaevalt on Liü oma elu võtnud, kui rahvas hakkab halama: "Liü, armas, andesta meile." (See on seletatav ka hiina ebausuga: kui surnule on elus liiga tehtud, anuvad süüdiolijad temalt kättemaksukartuses halastust.)

Muidugi on muusikat näidatud ka aja ja ruumi tasakaalustajana. Harmoonilise võim looduses on piiritu, sest harmoonia on ju looduse enese omadus. Harmoonilisus on omane ka Kaug-Ida muusika levinenumale helisüsteemile — pentatoonikale. Selles Hiinas omaks võetud variandis ei esine pooltoon: keiserlikule põhihelile Fa järgnevad Sol, La, Do ja Re. (Jaapanis ja Indoneesias kasutatakse ka pooltoonidega variante, mis mõjuvad pingelisemalt: näit. Mi, Fa, Sol, Si, Do.) Hiina variandis on tasakaalustatud ja isegi helgust. Selline pentatoonilisus on omane Liü esimesele aariale, milles ta hoiatab Calafi Turandoti eest.

PUCCINIL POLE JÄRGLAST

Hiina rahvaviise on helilooja kasutanud paljudes situatsioonides. Kenasti kõlanud poistekoor, kes peab kiitma Turandoti, ja rahvakoor, kes ülistab Calafi võitu mõistatuste lahendamisel, kasutab ühtsama pentatoonilist rahvalaulu. Rituaalse päritoluga teemad sobisid vanadusnäidra, aga veel aumehelikuna näiva keisri ning tema õukondlaste iseloomustamiseks.

Templiviise ja isegi riigihümni elemente on kasutatud kolme narrinimedega riigiametniku Ping, Pong ja Pang'i pikavõitu

muusika väljendusviiteid. Esimees palju poliitonaalsust ja uuemaid kooskõlaid, modaalsust (s.o. vanemate kiriku- ja rahvamuusika helilaadide abiksvõtmist), sealhulgas früügia laadi brutaalses timukasulaste kooris. On peent orkestrikäsitus, põnevaid tämbrimänge, ent võib tunda ka ajaomasemaid antiromantilisi tendentse. Puccini pidas lugu Schönbergi, Travinski ja kaasmaalase Casella loomingust ning tema enda muusikaline ajataju oli nendega võrd- sel jalal.

"Turandot" on mitte ainult viimane Puccini ooper, vaid ka viimane ülemaailmsesse ooperirepertuaari kuuluv teos. On ju Puccini oopereid, küllap iga ooperiteatri laval, kus see ka ei asuks. Puccinil pole järglast, kes oleks jõudnud samalaadsete tulemusteni.

Kuuldud kontsertesitust juhatas **Arvo Volmer**, nõtkelt ja täpselt, lastes tunda Puccini muusika väljendusjõudu ja grandioosust. ERSO ja "Estonia" teatri ooperikoor tegid rõõmu.

Niisiis, "Turandoti" nimiosaline pole tegelikult peaosaline — selleks on Liü. Pille Lille esituses tundsi seda igati. Lauljatar kasutas väga hästi oma osa väljendusvõimalusi. Tema partiis polnud sellist itaiallikku tundetulva nagu jaapanlannal madama Butterfly'l, ent ikkagi oli Liü selles ooperis kõige puccinilikum kuju.

Turandoti osa oli usaldatud moskvalanna Marina Lapinale, kellel on kunstnikutemperamendi tugevust ja häälejõudu. Ometi tundus kohati, et oma osaga polnud ta igati kodunenud.

Calafi osatäitja, itaallane **Gianfranco Cechele** oli meil varem üldiselt tundmatu. Nüüd, oma 55. sünnipäeva eelõhtul ilmutas ta end meilegi, tuues lavale oma maahõngu ehtsa itaialliku, ja nagu näha, ka calafile sobiva laulumanceeri.

Ulatuslikum osa oli riigiametnike kolmikul, headel läti lauljatel **Eduards Cudakovsil**, **Guntars Rungisel** ja **Ivars Krastinshil**. Ooperilaval võinuks see kolmik esineda *commedia dell'arte* vaimuvälgatustega ja liikumisrõõmsas stiilis. Kontsertkorras paigalseistes laulduna kaotas teise vaatuse algupool paljugi.

Oli lühemaid, aga vajalikke ja tasemel esitatud osi peterburilasel **Georgi Selcznjovil** (Calafi isa Timur), **Rostislav Gurjevil** (keiser Altom — oma isa oli Turandot ikka säästnud) ja **Tarmo Sillal** (mandariin).

Kas ei võiks seda kontsertendust korrata igati oma (ja läti) jõududega. Ma ei arva, et see just pettumuse valmistas.

nis, on seotud Bayreuthi ülikooli Muusika-teatri Uurimisinstituudi, Richard Straussi Fondi jmt. teatrialaste asutustega.

Gustav Mahleri festival Amsterdams

Kuni 17. maini kestab Amsterdams suurejooneline Gustav Mahleri festival, kus antakse esmaklassiliste esitustega ülevaade helilooja laulusarjadest ning sümfooniast. Festivalil on ka oma ajalooline taust, tänavu on juubeliaasta.

1920. a. korraldas siin esimese Mahleri-festivali *Concertgebouw*-orkestri tollane kuulus peadirigent **William Mengelberg**. Just 1945. aastal pidati ta poliitilistel põhjustel loobuma peadirigendi ametist, olles orkestri ees seisnud pool sajandit.

Pidustustel teevad kaasa Berliini ja Viini Filharmoonikud, Amsterdami oma (Kuninglik) *Concertgebouw*-orkester, Gustav Mahleri nim. Noorteorkester, dirigentideks **Bernard Haitink**, **Claudio Abbado**, **Riccardo Muti**, **Riccardo Chailly**, ka solistide rida pole vähem kuulsatest: laulja Thomas Hampton, Håkan Hagegård, Wolfgang Brendel, Jard van Nes, Marjana Lipovsek, Andreas Schmidt, Robert Holl, kolm viimast osalevad helilooja monumentaalse VIII sümfoonia esitustel festivali kahel lõppkontserdil.

Berliini Filharmoonikute Euroopa-kontserdid

Iga aasta maikuu korraldab Berliini Filharmoonia Orkester oma parimate kavadega "Euroopa-kontserte" meie mandri olulisemates muusikalinnades.

Tänavune sari algas Firenze festivali *Maggio Musicale Fiorentino* avakontserdiga 1. mail **Zubin Mehta** dirigeerimisel. Selle kandis ka *Mondovision* otse üle 26 riigi televisioonile. Solistik oli 14-aastane USA viuldaja **Sarah Chang**. Orkestri maikontserdid on veel Prahas, Madridis, Londonis ja Meiningenis, teispäeval mängiti Mahleri-festivalil Amsterdams peadirigent **Claudio Abbado** käe all.

Koostanud PRIIT KUUSK